A MANDSU NYELV ALAKTANA

RÖVID VÁZLATBAN.

Nem sokból áll a mandsu nyelvnek alakrendszere, mely valamennyi altaji nyelvek közt e tekintetben határozottan a legszegényebb. Gazdagabbak már legközelebbi rokonai, a tunguz dialektusok, — a melyek boldogabb állapota méltán azon kérdést kelti, hogy nem volt-e régibben a mandsunak valamivel több a grammatikai kincsből? S ez valóban nem lehetetlen. Elég más nyelvekben is tapasztaltatott a gramm. alakok fogyása: pl. az indogermán családnak germán csoportjában leginkább az angol nyelvben; szintígy valamennyi román nyelvben; az ugor nyelvek közt a finn nyelvnek észt dialektusa már nem él a birtokos személyragokkal, stb. Ezen valamennyire szegényes, leginkább a szóképzésben kiváló, alakrendszernek imitt rövid vázlatban bemutatásával főleg az a czélunk, hogy majd egyéb azon csoportbeli nyelvet, t. i. több rendbeli tunguz dialectust ismertetve a mandsu nyelv tényeire könnyebben hivatkozhassunk. Amúgy pedig e kis nyelvtanocska a mandsu tanulmányba, ha ugyan valakinek fiatal nyelvészeink közűl arra kedve kerekednék, első bevezetőűl szolgálhat. Mint ilyent ajánlhatom még L. Adam-nak takaros «Grammaire de la langue Mandchou»-ját 1873., melynek egy elemzett mandsu textus is tanulságos járulékát teszi. Vázlatomban ezt föl is használtam, valamint egy másik «Grammaire Mandchoue»-t, mely 1885. az Actes de la Société philologique (XIV. köt.)-ben jelent meg (szerzője nincs megnevezve). Említenem kell még Kaulen-nek szintén rövidre foglalt könyvét: «Linguæ Mandshuricæ Institutiones» 1856. (némi olvasmánnyal); meg a szótárakat: H. C. von der Gabelentz «Mandschu-deutsches Wörterbuch» 1864. (a «Ssešu, Šuking, Šiking» kiadása mellett), mely a múlt századbeli Amyot-

félét (Dictionnaire tartare-mantchou françois 1789) sokban javította és bővítette; — Zacharov Iván «Маньчжурско-русскій словарь (Mandsu-orosz szótár)», melynek kidolgozásában a szerző, a többrendbeli sinai-mandsu szótári munkálatokon kivűl saját sokévi gyakorlati tanulmányának is jó hasznát vette.

---

1. §. Egyszerű nyelvhangok:

Vocalisok: *a, e, i, o, u.*

Consonansok: *k, g, χ, j, ñ* | *č, c, ž, z, š* | *t, d, s, n* | *p, b, f, v, m* | *r, l.*

Jegyzet. A vocalisok közé nincs fölvéve az *u* mellett még egy külön *ô*, melynek saját jegye van ugyan a mandsu írásban, de a mely most már *u*-nak hangzik, mint egyéb *u* is. Kaulen, Gabelentz, Adam e hangnak, a mandsu íráshoz ragaszkodva, *ô*-féle átirásával élnek; Zacharov, ki bevezetésében a tényleges ejtésről is szól, más *u*-tól meg nem külömbözteti; Amyot az «alphabet mandchou»-ban «*o* long»-nak mondja ugyan, de a mandsu szók átírásában mégis *u*-t használ (pl. «*akou*» = *aku* «non»). — Hosszúnak eléfordúl *ō* (mds. írásban *oo*, másképen mint az *ô*); előző rövid *i*-vel diphthongusok: *ia, ie, io, iu (= ija, ije, ijo, iju* a mds. írásban és az említett átírásokban: pl. *nialma* [szinte *njalma*] «ember»: Gab. *niyalma; tielin [tjelin]* bizonyos «nyil»: G. *tiyelin).* — A *v* voltaképen bilabialis spiransnak *(w)* látszik, mert Amyot pl. a *va* szótagot *oua*-val írta át. — Az *ñ*, mds. írásban *ng*, eléfordúl szó közepén és végén: *mañga* (írva: *mangga)* «erős», *soñko* nyom, *teñneku* (Zach. *tenneku)* hordószék, *vañ* herczeg, *tañ* csarnok, *giñ* strázsa.

2. §. Megvan az mandsuban a altaji vocalisatiónak ismeretes eredeti sajátsága, az önhangzó-illeszkedés (vocalharmonie) — bár némi fogyatkozással; a mélyhanguak rendjében azomban még a labialis jellembeli assimilatiónak is van nyoma (úgy mint a burjatban, vagy a jakutban): t. i. abban, hogy *o* után következik *o*, holott külömben *a* van.

amba nagy: *ambakan* (dim.)	*eberi* gyenge: *eberiken*
labdu sok: *labdukan*	*seri* ritka: *seriken*
komso kevés: *komsokon*	*sektu* okos: *sektuken*
idun csúnya: *idukan*	*gulu* egyszerű: *guluken*

ara- csinálni: *araχa* (præt.)
olo- úszni: *oloχo*
ili- állani: *iliχa*
jabu- járni: *jabuχa*
susu- pusztulni: *susuχa*
dalibu- záródni: *dalibuχa*

gene- menni: *geneχe*
ile- nyalni: *ileχe*
vesi- fölmenni: *vesike*
gedu- rágni: *geduχe*
uku- körülvenni: *ukuχe*
gelebu- ijeszteni: *gelebuχe*

aba vadászat: *abala-* vadászni
okto méreg: *oktolo-* mérgezni
morin ló: *morila-* lovagolni
gosiχon bús: *gosiχolo-* búsúlni

eǯen úr: *eǯele-* uralkodni
gebu név: *gebule-* nevezni
kundu tisztelet: *kundule-* tisztelni
sideχun retesz: *sideχule-* reteszelni

Látni való, hogy az *i* és *u* egyaránt mély- és magashangú vocalisok mellett fér meg; de meg kell jegyezni, hogy a Gabl.-féle *ô*-val egyező *u* csak mélyhangú szóban fordúl elé: pl. *gunin (gônin)* gondolat: *guniñga* gondolkodó, okos; *χulχa- (χôlχa-)* rabolni, lopni: *χulχana-* rablásra indulni. Az *i*-vel vagy *u*-val való járulékok csak egy alakban vannak meg: pl. *maktačun* dicséret *(makta-)*, *isečun* félelem *(ise-)*. Olyan tőszó, melynek csakis *i* vagy *u* a vocalisa, lehet akár mély- akár magashangú, pl. *ǯili* harag: *ǯilida-* haragudni, *sifi-* hajba tűzni: præt. *sifiχe; susu-: susuχa; uku-: ukuχe;* az *i*—*i*-vel valók azomban rendszerint mélyhanguak, vagy egyazon tőnek váltakozik a mély- és magashangúsága, pl. igékben: *siri-* nyomni: præt. *siriχa*, præs. *sirire*. — Egyformán *e*-vel van a *-me* gerundium-alak (tunguz diall. *-mi)* pl. *ara-: arame, olo-me, jabume, geleme, gedume.*

3. §. Névszó-képzés: *A)* Névszótól névszó (nomen denominale).

1. *-kan (-kon)*, *-ken* képzővel, diminutiv értéküek: *ambakan, komsokon, eberiken* stb. (lásd 2. §-ban). Megjegyzendő, hogy az alapszónak záró *n*-je kiszorúl: *idu-kan (idun), belieken (belien* bolond).

2. *-lian, -lien,* diminutiv értékkel: *soχokolian* sárgás *(soχokon* id., *soχon* sárga), *ambakalian* nagyocska *(ambakan* id., *amba* nagy), *ešemelian* v. *-lien* kissé lejtős; *nekelien* vékony, gyenge; *saχalian* fekete (v. ö. *saχaχun* sötét, *saχara-* feketedni).

3. *-si,* diminutiv értékkel: *aǯigesi* kicsinyke *(aǯige)*, *ambakasi* nagyocska *(ambakan,* v. ö. *amba)*; *bujakasi* meg *bujasi* kicsiny, jelentéktelen *(buja, bujakan).*

4. *-ñga (-ñgo), -ñge* «vmihez tartozót», vagy «vele bírót» jelentő képzés (nom. possessivum, n. possessoris): *kōliñga* szokásbeli, szokáshoz tartozó *(kōli), saluñga* szakálas *(salu* szakál); *bodoñgo* számító, okos *(bodon* számítás, *bodo-); bodoχoñgo* id. *(bodoχon* számítás, szándék); *kesiñge* kegyes *(kesi* gunst, gnade); *kimuñga* ellenséges *(kimun* ellenség) || *kuriñge* és *kuri* tarka; *baturuñga* és *baturu* bátor; *sulfañga* és *sulfa* nyugodt, csendes. — Ugyane képzésnek a genitivus-alak is *(-i,* illetőleg *<aj, ej* stb.) lehet az alapja: *nialmajñge* emberi *(nialma), bōiñge* házi, házhoz való *(bō), bejejñge* magáé, proprius *(beje* test, személy, maga); *sejñge* (és *señge)* koros *(se).*

5. *-ta (-to), -te; -tu* több esetben nom. possessoris értékű képzés: pl. *sañgata* lyukas, lyukasztott (meg: *sañgatañga* id.: *sañga* lyuk); *gañgata* nagytermetű ember *(gañgan* erős) || *sajfatu* négyéves ló *(sajfa vejχe* zápfog); *sučutu* kétéves csikó *(sučun vejχe* előfog); *mejretu* váll (vállrésze a pánczélnak: *mejren* váll); *turgatu* sovány ember *(turga* sovány); *giratu* csontos, erős csontú, *giratuñga* id. *(giran* csont, *girañgi* id.); *bekitu* és *beki* erős, egészséges.

6. *-si* a «vmivel foglalkozót» jelentő képzés: *seǯesi* fuvaros, szekeres *(seǯen* szekér); *bitχesi* írnok, titkár *(bitχe* könyv, irat); *bejdesi* itélő bíró *(bejden* törvényes vizsgálat, *bejde-* vizsgálni, vallatni); *kumusi* muzsikus, tánczos *(kumun* muzsika); *selgiesi* hirdető, kikiáltó *(selgien* hirdetés); *oktosi* orvos *(okto* méreg, orvosság).

7. *-ci* a sorszámnevek képzője: *emuci* első *(emu* egy; vagy pedig *uǯui* első: *uǯu* fej); *ǯuveci* második *(ǯuve* két; v. pedig *ǯaj, ǯajci* második, következő); *ilaci* harmadik *(ilan),* 4. *dujci (dujn* négy), 5. *sunǯaci,* 6. *niñguci (niñgun);* 7. *nadaci, nadanci (nadan);* 8. *ǯakuci (ǯakun);* 9. *ujuci (ujun);* 10. *ǯuvanci;* 11. *ǯuvan-emuci;* 15. *tofoχoci (tofoχon);* 20. *orici (orin);* 30. *gusici (gusin);* 40. *deχici (deχi);* 50. *susajci;* 60. *ninǯuci;* 70. *nadanǯuci;* 80. *ǯakunǯuci;* 90. *ujunǯuci;* 100. *tañguci (tañgu).*

B) Igétől névszó (nomen verbale).

1. *-n,* gyakori képzés, rendesen «nom. actionis» értékkel: *gunin* gondolat, vélemeny *(guni- [gôni-]* gondolni, vélni); *kičen* igyekvés, szorgalom *(kiče-* igyekezni); *sabdan* csepegés *(sabda-);* *jabun* járat, cselekvés *(jabu-); daban* áthágás *(daba-); dorolon* szertartás *(dorolo-* szeriben eljárni, tisztelni); *dujbulen* hasonlat,

példa *(dujbule-* hasonlítani); *taciχian* tanitás, oktatás *(taci-* tanulni, *taciχia-* tanítani); stb. — Ehhez csatlakozik *-bun*, melynek előrésze *-bu* tkp. igeképző (caus., pass.): pl. *dalibun* rejtett, rejtek hely *(dali-* takarni, borítani; *dalibu-* verdeckt sein); *ičebun* elcsábítás *(ičebu-* csábítani).

2. *-čun*, többnyire «nom. actionis»: *sartačun* késedelem, fönnakadás *(sarta-* késni); *basučun* gunyolás, csufolás *(basu-)*; *buχiečun* gyanakodás *(buχie-)*; *korsočun* bosszankodás, harag *(korso-* haragudni); *elečun* megelégedés, jóllakás; *erečun* remény *(ere-* reményleni, várni).

3. *-čuka, -čuke: seječuke* utálatos *(seje-* utálni, gyülölni, *seječun* utálat); *bančuka* lusta, restelő *(ba-* restelkedni); *buječuke* kivánatos, szeretni való *(buje-* kivánni, *buječun* kivánás); *señguvečuke* félelmes *(señguve-* félni, *señguveču-* félelemben lenni, *señguvečun* félelem; tkp. *-n* képzővel, *-ču* képzős igétől); *ubiačuka* gyülöletes *(ubia-, ubiačun)*.

4. *-fun* «nom. agentis (instrumenti)»: *χadufun* sarló *(χadu-* aratni); *izifun* fésű *(izi-* szőni; fésűlni); *sektefun* párna *(sekte-* kiteríteni); — *ǯalafun* hosszú élet (v. ö. *ǯalan* életidő; *ǯala-* pihenni).

5. *-χun* (részint = *-χôn)*: *buruχun* sötét, takart *(buru-* sötétíteni, takarni); *subuχun (-χôn)* józan, kijózanodott *(subu-* józanodni); *sereχun* fölérzett, éber *(sere-* érezni, észrevenni); *kubsuχun* fölfútt, kövér (v. ö. *kubsure-* fölfuvódni).

6. *-sχun (-sχôn)*: pl. *somisχun* rejtett, rejtőzött *(somi-* rejtőzni); *izisχun* szőrmentében való, alkalmazkodó, engedelmes, tkp. fésűlt: *izi-* fésűlni); *aibisχun* dagadt, daganat *(aibi-* dagadni); *sibusχun* elrekedt, zárült *(si-; sibu-* záródni); *saniasχun* széthúzott, kiterjesztett *(sania-* széthúzódni, nyújtódni).

7. *-sun, -su*: pl. *χuvaliasun* egyezés, egyetértés *(χuvalia-* egyetérteni); *umiesun* öv (v. ö. *umiele-* övedzeni) || *oñgosu* feledékeny *(oñgo-* felejteni); *ulχisu* értelmes *(ulχi-* érteni); *gelesu* félénk *(gele-* félni); *eǯesu* jól emlékező *(eǯe-* emlékezni, észbevenni).

8. *-ku* (részint = *-kô)* többnyire «nom. agentis (instrumenti)» értékkel: *sariku (-kô)* fejsze, balta *(sari-* vágni); *siseku* szita *(sise-* szitálni); *kemneku* mérték *(kemne-), oboku (-kô)* mosdó edény *(obo-* mosni); *etuku* ruha *(etu-* induere); *anaku (-kô)* kulcs (toló: *ana-)*; *bederčeku* visszahúzódó, tartózkodó *(bederče-)*; *sajku*

(-kô) harapás, falat *(saj-* harapni); *soktoku* részeges *(sokto-* részegedni); *biluku* hizelgő *(bilu-* czirogatni); *teku* ülés, ülőhely, lakás *(te-* ülni, lakni).

9. *-ra (-ro), -re* rendes használatú «nomen præsentis», a még folyamatban levő (végbe nem ment) cselekvés értelmével; casusragokkal gerundiumok alapjául szolgál; további denominalis képzés *(-ñge)* járulhat hozzá. Alakjára nézve megjegyzendő, hogy *-i, -u* végű igéhez mindig *-re* járúl. Pl. *ila-* virágozni: *ilara* virágzó, -zás *(ilara erin* virágzó idő = virágzás ideje) | *te-* ülni, lakni: *tere bō* lakó (lakni való) ház | *jabu-* járni, cselekedni: *jabure-de mañga* cselekvésnek (-re) nehéz | *aššа-* mozogni: *aššara ǯaka* mozgó tárgyak | *mute-* posse: *mutere* quod potest [esse], lehető | *ǯabša-* nyerni, *ufara-* veszteni: *ǯabšara ufarara bajta* nyerő vesztő ügy (= nyeréssel és vesztéssel való ügy) | *bude-* halni: *budere vejle* haló (meghalni való = halálos) bűn || *akda-* hinni: *akdarañge* hit, hivés | *anabu-* hátrálni, engedni: *anabureñge* az engedő (a ki enged) | *banzi-* nasci; vivere: *nialma banzireñge* az ember élete. — Néhány igének csak képzővel való származékától alakúl a *-ra*-féle nomen: *bi-* esse: *bisire; o-* fieri (præt. *oχo): oǯoro; ǯe-* enni: *ǯetere; zi-* jönni: *zidere.*

10. *-χa (-χo), -χe,* meg bizonyos igéktől *-ka (-ko) -ke* képzővel alakúl a rendes használatú «nomen præteriti», befejezett (végbement) cselekvés értelmével: *ara-: araχa, olo-: oloχo* stb. (lásd 2. §.) | *adana-* társulni, kísérni: *adanaka; vesi-* fölmenni: *vesike; tuχe-* esni: *tuχeke; foso-* ragyogni, *fosoko* | stb. || *nambu-* megfogódni: *nambuχa ba* hely a hol megfogódott | *funčeχe buda* megmaradt rizs; *toktoχo kōli* megállapodott szokás; *forgon geneχe mañgi* a kor elmente (elmúlta) után; *erin isinziχa-de* az idő eljöttében (mikor eljött); *bō jadaχun oχo-de* a ház szegény lett-ben (mikor sz. lett). || *-ñge* végképzővel: *zi-: ziχeñge* a jött (a ki jött); *χesebu-: χesebuχeñge* a mi elhatároztatott, sors.

Jegyzet. A *-me* végű igealak, noha elvétve jelző gyanánt fordúl elé, mégis csak gerundiumnak vehető, melynek nem kell szükségképen nom. verbale-tővel egyeznie, bár egy ilyen volt is benne alapúl. A *-ra* és *χa*-féle nom. verb.-tól abban is külömbözik, hogy nem fogad el casusragot v. postpositiót. A *sira-* «vkire következni» igétől *sirame* tkp. «következve», mint jelző «következő, má-

sodik (secundus)» pl. *sirame ama* második atya, mostoha-atya, *s. sargan* második feleség.

4. §. Többes-szám.

A többes-számot a névszón a mandsu nyelv nagyon csekély mértékben jelöli meg. A melléknévi névszón mint állítmányszón sem tétetik ki a többes szám; a főnevek közül jobbadán csak a rokonsági vagy rangbeli viszonyban álló személyeket jelentőkön fejezhető ki a többes-szám képző által; ezenkivül meg a szó ismétlése vagy különféle segédszók szolgálnak szükség esetén a szám megértetésére.

Többes-képzők: a) *-sa, -se, -si;* b) *-ta, -te;* c) *-ri.*

a) *antaχa* vendég: *antaχasa* | *amban* hatósági ember, tisztviselő: *ambasa* | *sajn* (jó, szép, kitűnő): *sajsa* kiváló nagyérdemű emberek, bölcsek | *enduri* szellem, halott lelke: *endurisa* | *urun* meny: *urusa* | *χafan* mandarin: *χafasa* | *χan* khán, császár: *χansa* | *sakda* senex: *sakdasa* | *sadun* vőnek v. menynek atyja (сватъ): *sadusa* | *šabi* tanítvány: *šabisa* | *faksi* művész, mester: *faksisa* | *vañ* herczeg, fejedelem: *vañsa* || *age* bátya, herczeg: *agese* | *agu* bátya, *aguse* | *gege* néne, asszony: *gegese* | *guču* barát, társ: *gučuse* | *mergen* bölcs ember: *mergese* | *žuj* fiú: *žuse* | *sefu* tanító, mester: *sefuse* || *aχa* szolga: *aχasi* | *omolo* unoka: *omosi* | *χaχa* férfi: *χaχasi* | *χeχe* nő, asszony: *χeχesi* | *χozixon* vő: *χozixosi.* — Idevaló még nehány névmásnak többes-képzése: *ere* ez, *tere* az (rövidebb tő: *e, te)*: több. *ese* ezek, *tese* azok | az egyik «mi (nos)» jelentésű szem. névmás: *muse.*

b) *aχun (aχôn)* bátya: *aχuta* | *ama* atya: *amata* | *amu* nagynéne (nagybátyjának neje): *amuta* | *da* nemzetségfeje: *data* || *eme* anya: *emete* | *esχen* kisebbik nagybátya atyának öccse): *esχete* | *ežen* úr: *ežete* | *efu* nagyobbik sógor (nénének férje): *efute* | *oke* kisebbik nagynéne (atya öccsének neje): *okete* | *uχume (= oke)*: *uχumete* | *ge* sógor (férjnek bátyja): *gete* | *deo* öcs: *deote.*

c) *mafa* nagyatya: *mafari* | *mama* nagyanya: *mamari.*

Megjegyzendő a személynévmások *(bi* én, *si* te, *i* ő) egészen különváló többes-képzése: *be* mi, *suve [sue]* tí, *če* ők.

Segédszók: *geren (g. nialma* sok ember: az emberek) | *tumen* (tíz ezer, nagyszám: *t. gurun* az összes tartományok) | *sej (χan sej* a császárok) | *tome (gurgu t.* minden állat: az állatok) | *gemu (jada-*

χun g. minden szegény, a szegények) | *ǯergi* rend, osztály *(gurgu ǯ.* az állatok) | *urse* emberek, nép, pl. *bōi urse* háznép *(χaʒi urse* a barátok, *asiχan urse* a fiatalok, ifjak).

5. §. Casusragok és postpositiók.

Rendes használatú rövid casusrag a mandsuban van 4, illetőleg 5, ha az *-i* ragot kétféle külön értékéhez képest (genitivus, instructivus) kettőnek vesszük. E szerint a rendes névszóragozásnak a ragtalan nominativussal együtt hat casusalakja van:

1. Nominativus.

2. Genitivus: ragja *-i*, mely a névszónak végvocalisával diphthongust képez *(abka* ég: *abkai* = *abkaj*, *bitχe* könyv: *bitχei* = *bitχej*; *ere* hic: *erej* hujus; *biraj añga* fluvii ostium, *nialmaj* hominis); *oforo* orr *(oforoi sañga* orrlyuk); *loχo* kard *(loχoi χomχon* kardhüvely); *ilengu* nyelv *(ilengui)*; *bō* ház *(bōi urse* háznép), *mō* fa *(mōi χoton* fa-város, fa-fallal kerített v.); *χoton* vár, város *(χotoni da* várnagy, város parancsnoka); *alin* hegy *(alini dube* hegycsúcs); — *i*-végű szóról a gen. *i*-ragja el is maradhat *(siñgeri* egér: *siñgerii guldun* egérlyuk; *dobori* éj: *dobori dulin* éjközép, éjfél). — *ñ* végű (nehány kevés, sinai eredetű) szóhoz gen. ragúl, *-i* helyett *-ni* járúl: *vañ* fejedelem: *vañni*; *iñ* tábor: *iñni)*.

3. Instructivus: ragja szintén *-i*, úgy mint a genitivusé; pl. *gala* kéz: *galai [galaj] (galai dambi* kézzel érint, hozzá fog, legt hand an); *doχo* mész: *doχoi (d. saχambi* mésszel tapaszt falat); *loχo* kard *(loχoi sariχa* karddal levágta); *fetχe* láb *(fetχei feszelembi* lábbal rúg; *ama* atya *(amai gusibumbi* a patre amatur); *teχe* leült *(teχei ǯembi* ülve [leülten] eszik).

4. Accusativus: ragja *-be*, melynek vocalisa nem illeszkedik: *nialma-be* az embert (pl. *vaχa* megölte); *bitχe-be* levelet *(b. arambi* levelet ír); *oǯoro-be* létet (= azt hogy lesz: pl. *enduri oǯoro-be erembi* reményli hogy szellem lesz).

5. Locativus és lativus (dativus): ragja *-de*, változatlan vocalissal; pl. *bō-de* házban, *ǯugun-de* az úton; *agara-de* esőben (midőn eső esik: *aga-* pluere); *erin-de* időben *(tere erinde* ez időben); *ba-de* helyben *(tere ba-de* e helyen); *irgen-de eǯen aku* a népben nincs úr (= népnek nincs ura); — *bō-de* házba *(bōde dosimbi* házba bemegyen; *bō-de genembi* haza megyen); *amade* atyának *(buχe* adta); *alin-de* hegyre *(tafambi* fölmenni); *gučuse-de* a barátoknak

(*nure benere* bort hozni). — Némileg különös e casus használata «kapni, venni, kérni»-féle igék mellett, holott ablativusi határozót várnánk: *ama-de emu morin-be baχa* az atyjától (tkp. atyánál) egy lovat kapott; *nialma-de bajreñge* mástól (embertől, tkp. embernél) kérni.

6. Ablativus: ragja *-ci*; pl. *morin-ci* lótól, lóról (*m. tuχeχe* a lóról leesett); *bira-ci* a folyótól (jövén); *bō-ci* házból (kijönni); *ama-ci amba* atyánál nagyobb (tkp. atyától nagy); *geren-ci amba* mindnyájánál (valamennyinél) nagyobb (tkp.-től nagy).

Paradigmák: *gala* kéz, *muke* víz, *morin* ló, *gučuse* barátok.

Nom.	*gala*	*muke*	*morin*	*gučuse*
gen.	*galai*	*mukei*	*morini*	*gučusei*
instr.	*galai*	*mukei*	*morini*	*gučusei*
acc.	*gala-be*	*muke-be*	*morin-be*	*gučuse-be*
loc. lat.	*gala-de*	*muke-de*	*morin-de*	*gučuse-de*
abl.	*gala-ci*	*muke-ci*	*morin-ci*	*gučuse-ci*

A rendes ragozástól, a casusokban alapúl levő teljesebb tőknél fogva, némileg eltér a n é v m á s o k ragozása.

1. Személynévmások: *bi* én: *be* mí | *si* te: *suve* tí | *i* ő: *če* ők.

Nom.	*bi* én	*be* mí	*si* te	*suve* tí	*i* ő	*če* ők
gen. inst.	*mini*	*meni*	*sini*	*suveni*	*ini*	*čeni*
acc.	*mimbe*	*membe*	*simbe*	*suvembe*	*imbe*	*čembe*
loc. lat.	*minde*	*mende*	*sinde*	*suvende*	*inde*	*čende*
ablat.	*minci*	*menci*	*sinci*	*suvenci*	*inci*	*čenci*

Van még egy másik «mí» *muse*, melyben a szóló és megszólított személyek együtt véve értendők; ragozása rendes: *musei*, *musebe* stb.

2. Mutató névmások: *ere* ez, *tere* az; több. *ese*, *tese*.

Nom.	*ere, tere*	több.	*ese, tese*
gen.	*erei, terei* v. *ereni, tereni*		*esei, tesei*
acc.	*erebe, terebe*		*esebe, tesebe*
loc. lat.	*erede, terede* v. *ede, tede*		*esede, tesede*
ablat.	*ereci, tereci*		*eseci, teseci*

3. A kérdő névmások: *ve* ki, *ja* mely, *aj* mi közűl csak az *aj* ragozása tünteti föl az *ajn* tőt ezekben: *ajmbe, ajnci* (v. *ajbe, ajci*).

Ritkább használatuak a következő ragok:

-si, lativ értékkel, ezekben: *amasi* hátra, vissza, éjszaknak (pl. *amasi bumbi* vissza ad, *ereci a.* ettől hátrafelé, ezután, jövőben; v. ö. *amargi* hátulsó rész, éjszak) | *ǯulesi* előre (*amasi ǯulesi* hátra előre, oda és vissza; v. ö. *ǯulergi* előoldal, előtte való tér) | *časi* oda, túlra (*č. aku ebsi aku* se oda se ide; v. ö. *čargi* szemközt levő, tulsó oldal) | *ebsi* ide, idáig, eddig (alkalmasint ebből: *e-ba-si* e helyre | *dosi* be, bele (*d. gosimbi* behúzni, magába szívni; v. ö. *dorgi* belső, belsőség) | *tulesi* ki, kifelé (*t. genembi* kimegy, pl. házból udvarra, városból vidékre: *tule* külső, *t. nialma* kül-ember, idegen | *absi* hova, hogyan, mennyire (e h. *aj-ba-si* mi helyre; v. ö. *ebsi*) | *jabsi* (*absi-jabsi*; *ja* kérdő névmás).

-la, *-le* szintén lativ értékkel: *amala* hátra, ezután (v. ö. *amasi*) | *ebele* ide, erre, idáig (v. ö. *ebsi*); *feǯile* lejebb, alsóbb helyen (v. ö. *feǯergi* alsó, lejebb való).

-ri lativ (prolativ) értékkel; *ǯuleri* előtte el (v. ö. *ǯulesi*); — a *-de* locativus-lativus raghoz csatlakozva: *-deri*: pl. *ederi* ide, *tederi* oda (*ederi tederi jabumbi* ide-oda jár, kószál, csavarog), *dorgideri* belsőleg, rejtve, titkon (*dorgi* belső tér); *sidenderi* között át, által, keresztül (*s. siñgebumbi* átszivárog).

-tala, *-tele*, consecutiv értékkel: *jamǯi-tala* estig; *duben-tele* végig; *ere-tele*, *er-tele* eddig, mostanig (*ere* ez); *te-tele* addig, akkorig; — egyszersmind consecutiv értékű gerundium ragja: *isitala* érkeztig, eljöttig (*ere erin-de i.* ez időhez érkeztig = ez ideig; *isi*- érkezni); *moχo-tolo* végbemenésig, végig (*moχo-* végződni); *funčetele* maradásig (úgy hogy megmarad = fölösen, bőven); *buče-tele* (v. *buče-tei*) holtig, haláláig, halálra (*buče-* halni); *ǯi-tele* jöttig (*ama ǯ.* míg az atya jött [*aliaχa* várakozott]); — *sakdan-tala* öregségig (öregedésig: *sakda-*).

-ta, *-te* raggal alakúl distributiv határozó: *emte* (e h. *emu-te*) egyenként, egy-egy; *ilata* (*ilan-ta*) hármanként, három-három; stb.

A mandsuban postpositiókúl (névutók) szolgálnak részint viszonyragos névszók, részint csupa névszótők is, a melyekről a casusrag elmaradt vagy elkopott; mint ilyenek többnyire a viszonyított névszó genitivusával (*-i*) vannak szerkesztve. Néhány (*-me*, *-tala*, *-ñgala* ragos) gerundium is szerepel névutóúl, az igefogalomnak megfelelő casusalakot követve.

niñgu (tető, fölszín): *niñgude* «-rajt, -ra» (*uǯui n.* a fejen, az élén; *alini n. tafaχa* a hegyre fölment).

siden (köz, közép): *sidende* «között, közepén» (*emu ineñgi s.* egy nap közben, napon által).

dalba (oldal): *dalbade* «-nál, mellett».

dulin (közép): *dulinde* «közepett, közepén».

ǯaka (tárgy; köz): *ǯakade* [vkivel] szemben, előtt, -nál; -ért, miatt (*seǯenci ebure ǯ.* szekérről leszállásért = mert leszállt).

turgun (ok, alkalom): *turgunde* okáért, -ért, miatt (*aχun ziχe t.* a bátya jöttéért = azért hogy jött, mivelhogy jött).

fun: *funde* «helyett» (vki h.).

soñko (nyom, vestigium): *soñkoi* «nyomában, szerint».

ciχa (kivánat, akarat): *ciχai* «szerint, -hoz képest» (*gunini c.* gondolathoz képest, a mint gondolja).

dorgi (belsőség: **do- ergi*) «ben» (*agai d.* az esőben); — *dorgici* «-ből»; — *dolo* «-ben» (*χefeli dolo* a kebelben, *lifaχani d.* a sárban bent.

dergi (fölső rész: *de-ergi*): *dergici* «-ról le».

čargi (tulsó rész) «előtt» (*χesei č.* parancsolat [kiadása] előtt).

feǯergi (alsó rész) «alatt»; — *feǯile* «alatt» (*siχini f.* eszterha alatt).

ǯulergi (előtér) «előtt»; — *ǯuleri* «előtt» (*dere ǯ.* színe, arcza előtt).

emgi (e h. *emu-ergi*) «-vel együtt».

tule (külső; künt) «-n kivűl».

ojlo (fölszín) «fölszínére» (*muhei ojlo dekdeχe* víz színére emelkedett).

añgala «-n fölül, helyett, -nál [inkább]» (*tere a.* azon fölül; *bajta šañgara a.* az ügy elvégzése helyett [a helyett hogy...]).

adali (hasonló) «-képen, -ként»; — *gese* id.

sasa «-vel együtt»; — *nisiχai* «-vel együtt, -stúl».

χanci (közel) «-hoz közel, -nál».

ǯalin (ok, szándék) «-ért, okáért, végett» (*terej ǯ. gisureχe* ő érte [érdekében] szólt); — *χaran* id.

baru «-hoz, -nek» (*χan b. gisureχe* a khánhoz, -nak szólt).

dari «-onként (minden ...ben): *bia-dari* hónaponként (minden h.-ban), *ineñgi-dari* naponként (mindennap); *ziχe-dari* mind annyiszor hogy jött.

mañgi «után»: *(bučeχe m.* halál után; miután meghalt).

daχame (tkp. követve: *daχa-)* «következtében, -ért, miatt» *(tere bučeχe-be d.* mert ő meghalt).

gozime «daczára» *(cira-be takara g.* az arczot ismerés daczára = mindamellett hogy ismeri, noha ismeri).

neneme (tkp. megelőzve: *nene-)* «előtt (előbb mint)».

isitala (tkp. «érkeztéig») «-ig» *(-de i.).*

otolo (tkp. «létig»: *o-, ombi)* «-ig» *(oχo otolo* addig hogy meglett, megtörtént).

oñgolo (tkp. «lét előtt»: *o-, ombi)* «előtt» *(zidere o.* jövés előtt = mielőtt jön v. jött).

6. §. Még megjegyzendő igehatározók (adverbiumok).

1. *Aj* kérdő névmástól: *ajde* «hol, hogyan»; — *ajci* «miért; hogyan»; — *ajbade, ajbide* «hol» (mi helyen: *ba* hely); így is: *aba* «hol»; — *ajbaci, ajbici* «honnan»; *absi* «hogyan, mennyire»; — *ajni* «hogyan»: — *ajnu* «miért»; — *adarame* (e h. *ajdarame,* mintegy «mizve») «miképen, hogyan»; — *atañgi* «mikor». || *ja* kérdő névmás: *jade* «miben, hol»; — *jabade* «hol»; — *jabaci* «honnan» || *e (ere)* mutató névmás: *ede* «itt, így»; — *eci* «így, igen, ugyancsak»; — *ereni* «e szerint»; — *esi* «így hát, természetesen»; — *ebsi* idáig, eddig; — *ebele* «ide, erre, idáig»; — *eri* «ime, nemde» || *te (tere)* mutató névmás; *te* «most»; — *tede* «ott»; — *tereci* attól, azután *(t. amasi* azontúl, attól fogva; *t. ebsi* azóta); — *tereni* «a szerint»; — *tęjle* «csak» || *tu* mut. névm.: *tubade* «ott, oda»; — *tubaci* «onnan» *(t. ubade isitala* onnan idáig); — *tuttu* «úgy, akképen, azért» || *u* mut. névm.: *ubade* «itt, ide»; — *ubaci* «innen»; — *ubaka* «így» *(ubaka tubaka* így úgy; hol így hol úgy).

2. *aku (akô)* «nem» (meg «nincsen») | *ume* «ne» (nom. præs.-vel: *ume gelere* ne félj: *gele-; ume uttu oǯoro* ne légyen így: *o-mbi, oǯoro)* | *umai* (következő *aku*-val): «egyáltalában nem, sehogy sem, semmitsem» *(umai sarku* [e h. *sara-aku*] semmit sem tudok, *u. seraku [sere-aku]* mit sem mondok | *unde* «még nem» *(zidere unde* még nem jő) | *vaka* «nem úgy, nem igaz» *(inu vaka* úgy van-e vagy nem?) | *maka* «aligha».

3. *talu (v. talude)* «esetleg, véletlenűl, talán» | *ajkan, ajse, ajnci* «alkalmasint, jóformán, meglehet, úgylátszik» *(ziχe ajse* alkalmasint eljött) | *ajmaka* «alighanem, hihetőleg» | *dere* «talán,

alkalmasint» (mondat végén: *ajse tuttu oχo dere* alkalmasint úgy is lett).

4. *inu* «igen, úgy, igazán» | *jala* «valóban, csakugyan» *fuχali* «csakugyan, teljesen, tökéletesen, egyáltalában» | *mene* «valóban, igazán» | *umesi* «igen, nagyon, szerfölött»; *nokai* id. | *ele* «igen, nagyon, inkább, leginkább» | *asuru* «sokat, nagyon»; *fulu* id. | *dabali* «rendkivül, szerfölött» (v. ö. *daba-* átlépni); *dembei* id.; *ʒaci* id. | *esike* elég, eléggé || *χeni, tani* «keveset, egy kicsit», *mazige* id.

5. A módhatározók névszóktól, leginkább *-i* raggal (fent 314. l.) alakúlnak, pl. *ani* rendesen, szokás szerint (*an* szokás); *ciχai* szivesen, tetszés szerint (*ciχa* kedv, kivánat); *mañgai* erősen (*mañga*); *elχei* lassan, csendesen (*elχe* béke, csend).

(Vége a III. füzetben következik.)

VogK. *-nä* rag, essivus értékkel. — Első tekintetre meglepő, hogy a vogulban *-nä* végű essivust találunk, mely a finn *-na*, *-nä*-féle essivusnak szakasztott másának tűnik fel. Ámde finn *-nä* rag csak magashangú szóban van, s *ä*-je nem más mint rövid végvocalis, míg a kondai vogul ilyen rövid végvocalisokat rendszerint elejtette (pl. vog. *kurum*: f. *kolme*; vog. *kul, χul*: f. *kala*; *mäń* meny: f. *miniä*; *kat* kéz: f. *käte, käsi*, stb.). Ezért mégsem tarthatjuk a vog. *-nä*-t egyazonnak a f. *-na, -nä*-vel.

A *-nä* végű essivusnak a Popov-féle Máté- és Márk-fordításnak Ahlqvist-féle recensiójában a következő példái találhatók: Mt. 24, 44: *tonmos i nan t a š n ä olän*; azért ti is készek (készen) legyetek; (*taš* «kész») | Mr. 3, 9: *ištopi täu kašil t a š n ä oles višńuv kerep*, hogy az ő számára kész legyen egy kisebb hajó | Mt. 12, 44: *tonsiuvt latti: menam amk küälimne: i juv joχtim, kontestä täväme t a t l a n ä, lištim i ľaľptam* akkor azt mondja: megyek az én házamban; és bemenvén, találta az ü r e s e n, megtisztítva és ékesítve (*tadel*, «puszta»; föltetsző, hogy **tadelnä* helyett *tatlanä* áll) | Mt. 23, 38: *an, kultiptaχti nanane nan küälän t a t l a n ä*, íme, a ti házatok nektek p u s z t á n hagyatik | Mt. 12, 25: *i šokiñ uš amne küäl, täku ńote urtkatipkar, p u š n ä at unli* «és minden város vagy ház, a mely magában meghasonlik, elpusztúl (szó szerint: e g é s z e n nem ül, azaz: nem marad e g é s z)» (*puš* egész) | Mt. 25, 36: *ń a r n ä olsem*; és Mt. 25, 43: *olsem ń a r n ä* m e z t e l e n voltam (*ńar*, meztelen) | Mt. 25, 38: *kun äkü ton kojtel nagin uslou . . . ń a r n ä?* épp úgy, mikor láttunk téged m e z t e l e n ű l?